

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

УДК 004:378.4

КОМУНІКАЦІЯ І СУЧАСНЕ НАВЧАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ВНЗ: ВИКЛИКИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Крохмальний Р.О.

Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті розглянуто проблему розвитку форм сучасної комунікації у навчальному середовищі. У цьому контексті звернуто увагу на електронні комплекси навчально-методичного забезпечення дисциплін, особливості реалізації навчальної е-платформи, навчальну функцію веб-сайту ВНЗ, застосування Wiki-технологій для організації навчального середовища, дистанційні масові онлайн-курси. Автор робить висновки щодо потреби широкої реалізації у навчальному процесі попередньо апробованих технологій, що має забезпечити поступовість поєднання інновацій і традицій.

Ключові слова: комунікація, навчальне середовище, інформаційні технології, інформаційне суспільство, вищий навчальний заклад.

Постановка проблеми. Сучасне навчальне середовище перебуває у стані постійного динамічного реагування на виклики і ризики, які безпосередньо виникають унаслідок невинного зростання впливу новітніх технологій. Прикладом такої динамічної реакції слугує своєрідна «освітня революція», яка постала у Європі взимку 2016 року у зв'язку із соціальними потребами біженців і початком роботи вищого навчального закладу нового типу (йде мова про Kiron University: університет для біженців, що побудований на основі масових відкритих онлайн-курсів). Безсумнівно, стратегія, яку обрали технологічно розвинуті і матеріально стабільні європейські суспільні освітні інституції, що зіткнулися із нагальною потребою і, водночас, перспективною можливістю апробувати освітні інновації, що стосуються поєднання традиційного і віртуального компонентів навчання, на нашу думку, є саме свідченням оперативного і ситуативно правильного реагування на виклики сучасності з урахуванням прогнозування розвитку проблеми у майбутне.

Українська освіта у другому десятилітті XXI століття має власні специфічні проблеми, серед них і ті, які стосуються поєднання інноваційного і традиційного. Проявлення таких проблем особливо загострене на рівні навчальної комунікації, де спосіб обміну інформацією, динаміка і комфорт можуть внести зміни не лише у форму, але й у змістову складову освіти. Вчені вказують на те, що є «протиріччя між тенденціями сучасної освіти – глобалізація, масовість, широкий доступ до технологій і засобів комунікації, відкритість; та тенденціям у ВНЗ – доступ до діяльності ВНЗ закритий, закриті навчальні середовища, відсутня системність у використанні технологій для організації відкритого сучасного навчального середовища. Відбувається перехід від знанневої парадигми освіти до індивідуальних траєкторій навчання студентів, направлених на практичні навички та формування мотивації до самонавчання» [6, с. 115]. Такі «індивідуальні траєкторії навчання» створюють перед науково-

педагогічними колективами сучасних ВНЗ нові виклики щодо формування стратегії освітнього навчального середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, практичні та методологічні концепції (педагогічні, світоглядні, психологічні, соціальні, професійно-зумовлені) щодо творення новітнього освітнього простору, в т.ч. віртуального навчального середовища знаходимо у працях багатьох українських і зарубіжних вчених (В. Биков, М. Кадемія, Л. Панченко, Л. Максимова, С. Борисова, Н. Вагнер, Вільям Г. Боуен, Р. Менденхолл та ін.); дослідники виокремлюють проблеми, труднощі та розкривають перспективні можливості, які дають процеси впровадження широкої інформатизації освіти (Н. Морзе, Р. Гуревич, Ю. Жук, О. Спірін, А. Гуржій, М. Жалдак, А. Манак, В. Кухаренко, Є. Полат, В. Олійник, С. Раков, В. Солдаткін, А. Шелестова, І. Васишин, Л. Новгородська, О. Гавриленко та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття: перед сучасним українським навчальним середовищем постають надзвичайні виклики (опираюся на дефініцію терміна: *навчальне середовище – ітучно побудована система, структура і складові якої створюють необхідні умови для досягнення цілей навчально-виховного процесу* – за В. Биковим[1]), пов'язані із функціонуванням в умовах тривалих і недовершених реформ макrorівня, безперервним активним впливом нового покоління («цифрового покоління») на педагогічну спільноту. Реалізуються криза традиційного читання у поєднанні з потребами і проблемами запровадження різних новітніх форм навчальної комунікації. У процесі окреслення проблеми і виникає зовсім не риторичне питання: як рухається сучасне навчальне середовище – від традиції до інновації, від інновації до традиції, чи узагалі між цими двома явищами? Яка роль інформаційного суспільства у творенні та актуалізації новітніх форм навчальної комунікації? Чи змінюється ставлення до інформації як такої? Поєднання учасників навчального середовища у гармонійний колектив, окреслення функціо-

нальних завдань кожної групи (за Н. Морзе – у формуванні навчального середовища ВНЗ беруть участь: викладачі, студенти, координатори і адміністрація) [6] стало ще одним із перспективних завдань сучасного ВНЗ в умовах потреби навчальної онлайн-активності. І, якщо в студентському середовищі такі інновації сприймають легко, то викладацький колектив має власну, сформовану роками, часто (але не завжди!) іншу позицію.

Мета статті – окреслити співвідношення ролі комунікації у межах формування окремих проблем сучасного навчального середовища, з'ясувати вплив явищ інформаційного суспільства на ці процеси.

Виклад основного матеріалу. Оскільки сучасні дослідники розглядають інформаційні процеси і комунікацію у сучасному навчальному середовищі з різних точок зору: інформаційно-освітньої, прикладної щодо галузі освіти, методично-документної, організаційної, технологічної тощо, тому зосередимо нашу увагу на кількох, найбільш важливих, на нашу думку, аспектах. С. Жданенко вказує на те, що з «появою нового типу суспільства його структура і структура соціальних зв'язків зазнають серйозних змін. Це відбувається завдяки новим способам соціальної взаємодії, заснованим на появі та впровадженні нових інформаційних технологій, за допомогою яких стало можливим створення єдиної глобальної комунікаційної мережі. Це приводить до того, що значно видозмінюється структура інформаційних каналів, комунікативний простір особистості стає більш насиченим» [3, с. 5]. Зазнають таких змін і канали комунікацій в освітній галузі.

По-перше, навчальну комунікацію сучасного ВНЗ формують принципи інформаційно-освітнього середовища, які (за І. Шахіною) передбачають розуміння останнього як «інтегрованої багатокомпонентної системи, компоненти якої відповідають навчальній, позанавчальній, науково-дослідній діяльності, вимірюванню, контролю й оцінці результатів навчання, діяльності з управління навчальним закладом. Подібне середовище має володіти максимальною варіативністю, що забезпечує диференціацію всіх можливих користувачів» [9, с. 139]. Таке середовище повинно включати як невід'ємні особливі компоненти – засоби вимірювання, оцінки і контролю знань, умінь і навиків учнів і абітурієнтів [9, с. 141].

По-друге, нові канали сучасної комунікації створюють і нові умови для розвитку навчального процесу з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). А. Шелестова розглядаючи проблеми інтегрованого інформаційно-комунікаційного простору (ІКП) у ВНЗ і вказує на актуалізацію таких процесів: безпосереднього навчання, тобто передачі знань, умінь та навичок; формальної організації навчального процесу; комунікації різного змісту та рівня; ролі, інтересів та ідеалів основних суб'єктів; документального супроводу навчання; упровадження нових ІКТ, які розширюють та вдосконалюють комунікацію ВНЗ [11, с. 98]. Такий підхід до вирішення проблеми структурного вивчення ролі ІКТ і ІКП у ВНЗ свідчить не тільки про широкі процеси впровадження явища у навчальне середовище, але й про його якісно розвинений перспективний характер – у межах ВНЗ.

По-третє, безперечно, останнім часом завоювало належний авторитет впровадження **електронного комплексу навчально-методичного забезпечення дисциплін** (за С. Тітовим [8]) – завдяки динаміці, високій комунікативній ефективності і мотивованій доцільності. Вартий окремого розгляду позитивний приклад реалізації навчальної платформи Moodle як одного із організаційних чинників такого типу навчальної комунікації. Вчені відзначають, що ця платформа дає змогу досягти ефекту (особливо у дистанційній формі, наприклад, у післядипломній формі), коли зміст освіти «добре структурується у вигляді дистанційних курсів, які легко об'єднуються за певними ознаками в категорії, створюючи чітку деревовидну структуру, де легко знайти себе кожному з учасників навчального процесу» [2, с. 50]. Важливо вказати і на те, що ця платформа (і подібні до неї) у дистанційному навчанні «не обмежується лише доступом до змісту, а передбачає постійну взаємодію учасників навчального процесу впродовж усього періоду навчання» [2, с. 53]. Вчені визначають і технічно-організаційні та психолого-педагогічні недоліки Moodle: оцінками слухача можна оперувати тільки всередині курсу; важке адміністрування; відсутність поняття семестру в базовій версії системи і як наслідок – неможливість скласти підсумкову відомість з усіх дисциплін семестру; неможливість створення навчальних груп за рівнями, створення навчальних груп можливо тільки всередині курсу; недостатня технічна підтримка, через що необхідний кваліфікований спеціаліст з MOODLE; застарілість архітектури та інтерфейсу» [5].

По-четверте, важливим компонентом комунікації сучасного навчального середовища став **веб-сайт ВНЗ**. А. Шелестова аналізує роль веб-сайту ВНЗ і зазначає його важливу роль – веб-сайт має функціонально «широкий спектр додаткових можливостей здійснення комунікацій та навчального процесу». Така роль інтернет-сторінки створює умови для ВНЗ «надавати користувачам додатковий сервіс: забезпечувати їх актуальною інформацією, здійснювати дистанційне навчання, ефективніше проводити навчальний і науковий процеси тощо». Це забезпечує «ефективне позиціонування ВНЗ на ринку освітніх послуг в Інтернет-середовищі, що дає можливість користувачеві отримати значно більше інформації та скласти повніше уявлення про ВНЗ та його послуги» [10, с. 53]. Комунікаційні процеси сучасного освітнього середовища визначаються і функціональними можливостями веб-сайту ВНЗ, і його постійним оновленням, динамікою реакції на вимоги навчального середовища. Вчені відзначають, що в «умовах загострення конкуренції на ринку освітніх послуг вітчизняні ВНЗ змушені шукати ефективні методи протидії конкурентному тиску і посилення конкурентних переваг. Аналіз конкурентних стратегій провідних ВНЗ світу свідчить, що одним з основних пріоритетів у їх діяльності є розширення присутності в Інтернет-просторі, використання найсучасніших інтернет-технологій і інструментів для формування і посилення власного іміджу, встановлення і підтримання зв'язків зі споживачами освітніх послуг, особами, які впливають на споживчий вибір, колегами, представниками науки і бізнесу, просування науково-освітніх послуг» [4, с. 57].

Одним із чинників розбудови і ефективного впровадження веб-сайту ВНЗ стає профорієнтаційна діяльність, потреба комунікації із майбутнім студентом, що може моделювати модернізовану потребу продовження цього виду спілкування і на перспективу. Адже абітурієнт, який отримав первинну консультацію з допомогою ІКТ-засобів буде асоціювати в майбутньому саме цей вид комунікації як авторитетний, безумовно, за позитивної ситуації щодо наслідків вступної кампанії.

По-п'яте, щораз популярнішим стає застосування **Wiki-технологій** для організації навчального середовища (за Н. Морзе [6]) в умовах сучасного ВНЗ і запровадження елементів такого типу у різні види і форми навчальної взаємодії «викладач-студент». Опіраючись на позитивний досвід практичного позитивного результату впровадження такого типу навчальної комунікації треба добре продумати межу її реалізації. Адже «кожного дня обсяг даних, з яким працює людина постійно зростає, студенту доводиться вивчати те, що вже відомо науці, і лише протягом дуже короткого періоду він може діяти продуктивно, тобто створювати нові знання. Якщо знання представлені у вигляді онтологій – загальноприйнятих і загальнодоступних концептуалізацій певної галузі знань, що містять основу для моделювання цієї області знань і визначає правила для їх взаємодії. Дані стають ефективнішими, з'являється можливість опрацювання більших їх обсягів. Wiki-технології дозволяють створювати онтології для використання у освітньому процесі, що будуються в більшій мірі однаково, незалежно від мови написання. Зазвичай вони складаються з екземплярів, понять, атрибутів і відношень» [6, с. 118]. Вчені відзначають можливості використання wiki-ресурсів в освітньому просторі: «створити єдине навчальне середовище з врахуванням специфіки потреб учасників освітнього процесу; активізувати використання й створення навчальних електронних ресурсів; організувати індивідуальну або спільну роботу студентів; реалізувати активну комунікацію та співпрацю викладачів та студентів через відкритий електронний простір; скоротити час навчання й підвищити рівень підготовки студентів; мати доступ до освітніх ресурсів у зручному місці і час» [6, с. 119]. Поряд із ефективним застосуванням Wiki-технологій виникає проблема залежності динаміки наповнення контенту від навчальної мети і функціональних можливостей учасників комунікації.

По-шосте, дистанційні **онлайн-курси** відомого сучасного проекту Prometheus (prometheus.org.ua) становлять, на нашу думку, суттєвий і принциповий крок у розвитку сучасного освітнього середовища в Україні. Така комунікація в навчальному

середовищі має ряд позитивних ознак: мобільність, відносна свобода графіку навчання і розподілу навчального часу; можливість додаткового (повторного, кількаразового тощо) опрацювання інформації; використання онлайн-технологій є однією із приваб для сучасного студента; є додаткові вимоги для викладача – лекційний матеріал подають у вигляді відеозапису (тут цікаво зіставити відео-лекції колег з т.з. акторської майстерності у поєднанні з фаховою підготовкою) з елементами мультимедійних презентацій, додаткових матеріалів. Разом із тим, з точки зору педагога – в онлайн-курсі нема можливості достатнього у традиційних формах комунікації контролю за виконанням того чи іншого завдання. Зворотній зв'язок в онлайн-курсі має дещо інший характер. Хоч і є змога поспілкуватися у форумі, здійснити тестовий контроль (поточний, чи підсумково-екзаменаційний), але безпосередньо у навчальному процесі цей компонент ще не має реалізації на достатньому рівні, порівняно з традиційним навчальним середовищем.

Один із засновників цього проекту О. Молчановський так характеризує процес становлення онлайн-курсів: «Перші масові онлайн-курси з'явилися у 2008 році, а 2011 року виникли основні платформи Coursera, EdX, Udacity. The New York Times назвав 2012 рік роком онлайн-курсів. Якщо читати статті в інтернет-медіа за той рік, часто можна зустріти цитату: «Через 50 років у нас не буде університетів, все буде в онлайні». А 2013 рік неформально називають роком розчарування в онлайн-курсах» [7]. Неоднозначність трактування позицій з точки зору перспективи розгортання навчального сервісу такого типу є маловажливою, оскільки для організаторів одним із головних пріоритетів стала «спільнота, що формується навколо курсів» [7]. Саме у формуванні спільноти можна вбачити створення комунікативної ситуації нового типу – для самоорганізації з метою навчання. Безумовно, такий підхід має перспективи, враховуючи невизначеність ні методики, ні пріоритетів найближчого майбутнього щодо комунікативної складової освіти.

Висновки і пропозиції. Отже, можемо цілком впевнено припустити небажані наслідки від недостатньо обдуманого використання онлайн-технологій у сучасному навчальному середовищі. Перспективи динамічного розвитку інтернет-сервісів зумовлюють гостру потребу дуже уважного ставлення до інновацій, їх обов'язкової апробації. На наше переконання, – тільки поступова, аргументована і логічна, добре зважена та поміркована інтеграція інтернет-технологій у традиційний навчальний процес забезпечить високу якість комунікації в навчальному середовищі сучасних ВНЗ.

Список літератури:

1. Биков Валерій Юхимович. Навчальне середовище сучасних педагогічних систем економіки та менеджменту. Тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конференції. – Режим доступу 23.08.2016: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vup1/Bykov.pdf
2. Бігун М. Використання платформи дистанційного навчання Moodle у післядипломній педагогічній освіті / М. Бігун // Обрії. – 2012. – № 2. – С. 77-82. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/obrii_2012_2_24
3. Жданенко С. Б. Соціальна комунікація в умовах інформаційного суспільства / С. Б. Жданенко // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія. – 2016. – № 1. – С. 36-48. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_2016_1_6

4. Ілляшенко С. М. Застосування інноваційних Інтернет-технологій для підвищення конкурентоспроможності ВНЗ / С. М. Ілляшенко, Ю. С. Шипуліна // Сучасні проблеми. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – С. 57–58.
5. Мещеряков Д. С. Порівняльний аналіз сучасних систем дистанційного навчання, придатних для проведення дистанційних курсів та Інтернет-тренінгів / Д. С. Мещеряков. // Технології розвитку інтелекту. – 2014. – Т. 1, № 6. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tri_2014_1_6_4
6. Морзе Наталія Вікторівна та Варченко-Троценко, Лілія Олександрівна (2015) Використання wiki-технології для організації навчального середовища сучасного університету Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету. – С. 115-125. – Режим доступу 23.08.2016: http://elibrary.kubg.edu.ua/12318/1/N_Morze_Varchenko_OpenEdu.pdf
7. Молчановський Олексій. «Онлайн-курси – це скринька Пандори». Режим доступу 29.09.2016: <http://ufra.com.ua/podiyi/508-prometheus.html>
8. Тітов С. В. Інформаційно-освітнє середовище навчального закладу: розвиток засобів і способів комунікаційної й інформаційної взаємодії / С. В. Тітов, О. В. Тітова // Вісник Харківської державної академії культури. – 2014. – Вип. 43. – С. 144-150. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hak_2014_43_20
9. Шахіна І. Ю. Інформаційно-освітнє середовище навчального закладу / І. Ю. Шахіна // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – 2013. – Вип. 34. – С. 139-145. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2013_34_31
10. Шелестова А. Ключові компоненти інформаційно-навчального середовища сучасного ВНЗ / А. Шелестова // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Інформатизація вищого навчального закладу: збірник наукових праць. – 2015. – № 831. – С. 51–57.
11. Шелестова А. М. Характеристика та складові комунікації у вищому навчальному закладі / А. М. Шелестова // Вісн. Харк. держ. акад.культури: зб. наук. пр. – Х.: ХДАК, 2014. – Вип. 44. – С. 93–99.

Крохмальний Р.О.

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

КОМУНИКАЦИЯ И СОВРЕМЕННАЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ СРЕДА ВУЗА: ВЫЗОВЫ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА

Аннотация

В статье рассматривается проблема развития форм современной коммуникации в образовательной среде. В этом контексте сконцентрировано внимание на электронные комплексы учебно-методического обеспечения дисциплин, особенности реализации учебной э-платформы, образовательную функцию веб-сайта ВУЗа, применение Wiki-технологий для организации образовательной среды, дистанционные массовые онлайн-курсы. Автор делает вывод о важности реализации в учебном процессе только апробированных технологий, об обеспечении постепенного сочетания инновации и традиции.

Ключевые слова: коммуникация, учебная среда, информационные технологии, информационное общество, высшее учебное заведение.

Krokhmalny R.O.

Ivan Franko National University of L'viv

COMMUNICATION AND MODERN EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF HEE: CHALLENGES OF INFORMATION SOCIETY

Summary

The article is addressed to the problem of modern communication forms applied in learning environment. In this context the attention to the electronic systems of learning and teaching courses provision, special aspects of e-learning platforms implementation, learning function of HEE website, and Wiki-technologies application, used for organisation of educational environment and distance online courses for a wide audience, is paid. The author concludes on the need for a wider implementation of pre-tested technologies into the educational process that will ensure the successive integration of innovations and traditions.

Keywords: communication, learning environment, information technologies, information society, higher education establishment.